

*Aamose sõnad, kes oli karjaste hulgast Tekoast.
Tõesti, Issand Jehoova ei tee midagi, ilmutamata oma nõu
oma sulaseile prohvetitele. (Am 3:7).*

Kordo - nõid ja/või prohvet

Kristi Salve

See algselt Iisraeli prohvetluse pinnal võrsunud veendumus on omaseks saanud teiste kristlikku kultuuripiirkonda kuuluvate rahvaste kõrval ka eestlastele. Ja muidugi polnud sellise veendumuse olemasolul võimalik leppida ainult valitud rahva või ükskõik millise teise rahva prohvetitega. Kuigi nende ettekuulutusi enesestmõistetavalt tähele pandi ja kohaldati ajale ja oludele, kerkis sama enesestmõistetavalt esile inimesi, kes tundsid sündi ise kõnelda ja seletada ajamärke.

Esimesed teated Eestis tegutsenud rahvaprohvetite kohta pärinevad 16. sajandist. Rohkem ja üksikasjalikumaid andmeid on leida alates 18. sajandi keskpaigast, s.t pärast seda, kui Eestisse oli jõudnud vennastekoguduse äratusliikumine. Nimetatud sajandi lõpu ja 19. alguse prohvetluses oligi väga oluline vennastekoguduse roll - põhiliselt küll üldise religioosse aktiviseerijana, kuna konkreetsetes nägemustes ja ettekuulutustes leidis mõnikord nii luterlikule üldkirikule kui ka vennastekogudusele võõraid elemente, muuhulgas ilmselt paganlikkegi. Niisuguseid eristusi võib siiski teha ainult distantseerunud hindaja, asjaosalised tajusid kõike terviklikult. Silmapaistvate üksikprohvetite kõrval kuulub 19. sajandi alguse isegi laiaulatuslikum prohvetiliikumine. Need nn taevakäijad olid enamikus teismelised tütarlapsed (vt Põldmäe 1935; Sild 1935). Kirjanduses on käsitlust leidnud ka mõned varasemad, 18. sajandi üksikprohvetid, näiteks Tallima Peep (Sild 1929) ja Lüütsepa Jaan (Taeva Jaan) (Põldmäe 1937). Mõlemad olid muide Võrumaa mehed.

Hilisemate, 19. sajandi teise poole ja 20. sajandi prohvetite suhe vennastekogudusega on olnud vastuoluline. Kogudust võidi kogeda külgetõmbavana, sellega võidi samastuda, kuid ühtaegu tuli ette ka kriitilist meelestatust ja mõnikord on end sellele liikumisele koguni teadlikult vastandatud. Niisugune olukord on tingitud suurel määral vennastekoguduse liikumise enese muutumisest, mis omakorda on järginud usuliikumiste arengu üldtendentsi: suundumist algselt ekstaatiliselt etableerunud organisatsioonini. Vastuolusid usuvendadega pidi muide kogema ka kahekümnenda sajandi nimekaim prohvet Karl Reits, kes ise kuulus vennastekogudusse. Kriitiline hoiak luterliku üldkiriku suhtes ja konfliktid vaimlikega olid aga lausa üldomased 18.-19. sajandi prohvetitele ning johtusid ühest küljest teoloogilistest, teisest küljest sotsiaalsetest põhjustest. Tülitsemiseks on ikka vaja kaht aktiivset osapoolt, ja nii oli ka prohvetite konfliktis pastoritega. Me võime mõista kriitikat mõisa ja (kirikumõisa) talupoegade töö rajaneva toretseva elulaadi, alamrahva karmi kohtlemise, kirikliku usuolu mõnetise formaalsuse jms aadressil, kuid samal ajal tuleb nentida, et prohvetite hinnangud ja nõudmised olid mõnigi kord äärmuslikud.

Mitmes mõttes on huvitav võrrelda prohvet Maltsvetit Põhja-Eestis ja Kordot Kagu-Eestis (mõlemad on hüüdnimed), kelle eluaastadki langevad enam-vähem samasse ajavahemikku. Nad olid ühtviisi kriitiliselt meelestatud nii kiriku kui vennastekoguduse suhtes. Sarnane oli nii tuntus eluajal ja säilimine rahva mälus pärast surma. (Siinkohal võib täiesti kõrvale jätta Maltsveti tuntuse võimendamise ja sellele üldrahvaliku ulatuse andmise E.Vilde romaani kaudu). Kui aga võtta aluseks oma keskkonnale avaldatud mõju, siis selle, samuti nagu mõne muu parameetri osas on Kordo ja prohvet Maltsveti vahel väga suur erinevus. Prohvet Maltsvet rajas endale omaette koguduse, kujundas selle liikmete vaateid ja käitumist, tuginedes sealjuures iseenda originaalsetele Piibli-seletustele. Ta sattus avalikku vastasseisu nii kiriklike kui ilmalike võimudega, mistõttu palju

autentset materjali Maltsveti-liikumise kohta ongi fikseeritud tema ülekuulamise protokollides. Paljud ta pooldajad rändasid hiljem Eestist välja Lõuna-Venemaale. Sellele "maiste vahenditega" korraldatud väljarändamisele eelnes 1861. aastal "valge laeva" ootamine Maltsveti-liikumise fanaatilisema osa poolt Tallinnas Lasnamäel. Unistus "valgest laevast", mida Uku Masing on nimetanud "eesti hinge sümboliks" ja mis selle algsete ootajate jaoks kehastas taevast tulevat päästmist, elas läbi aegade edasi, teda mõtestati ümber vastavalt ajaloolistele muutustele ning kujundati üldrahalikult tuntud metafooriks viimase Nõukogude okupatsiooni ajal. Vastavalt üldisele sekulariseerumisele märkis ta siis küll juba Läänest, eriti USA-st tulevat abi Eesti iseseisvuse taastamiseks, kusjuures teatud imepärasuse varjund ometi säilis.

Kordo on, vastupidiselt Maltsvetile, jõudnud meieni eeskätt kui folkloorne, mitte ajalooline kuju. Ta on suulise pärimuse tegelane. Eesti rahvapärimuses on säilinud mälestus paljudest - võiks öelda, et isegi üheplaaniolistest - prohvetitest, kellest ei teata midagi muud kui mõnda hämaravõitu ettekuulutust. Viimased sunnivad veel kaua aja pärast pead murdma nende tähenduse üle - või siis rõhutatakse prohvetikuulutuste mõistetamatust või ebatõenäolisust omal ajal, ühtlasi osutades nende imekspandavat hilisemat täitumist. Kõigist muudest kirjeldatud tüüpi pärimustegelastest suurusjärgu võrra populaarsem on kahtlemata Järve / Järva Jaan Lääne-Eestist Mihkli kihelkonnast, kes oli sündinud 18. sajandi kolmandal veerandil ja kelle prohvetitegevus langes 19. sajandi algusesse (Eisen 1919), kuid keda mäletatakse (üsna ilmselt küll juba rohkem sekundaartraditsioonina) veel tänapäevalgi.

Kõigist neist erinevalt on Kordo üpris mitmetahuline tegelane. Ühelt poolt on ka temale omistatud rohkesti ettekuulutusi tulevastest sündmustest, mis muide olulises osas langevad kokku või meenutavad lähedalt teiste rahvaprohvetite nimedega seostatuid, teisalt aga on Kordost jutustatud niisuguseidki lugusid, mis iseloomustavad teda nõia, silmamoondaja ja vembumehena, mingil määral sotsiaalse õigluse eestvõitlejana ning isegi külahulluna. Viimane roll oli Kordo puhul küll üsna tagaplaanil, samal ajal kui paljudel eesti rahvaprohvetitel (ka eespool nimetatud Järva Jaanil) oli see üks esileküündivamaid. Peab ütlema, et Eesti ei seisa selles suhtes üksi. Näiteks Soome traditsioonis on nägemuste nägijaid ning prohveteid mitme uuriija meelest põhjust käsitleda lausa külahullude alaliigina (Sihvo 1990: 33; Ylikangas 1990: 51). Siiski saab meil ja Soomes selles suhtes valitsevat olukorda ainult teatud mõõndustega võrrelda Venemaaga, kus oli välja arenenud koguni - võiks öelda, et ametlikult aktsepteeritud - vagahullude (jurodivõi) institutsioon.

Kordo kohta võiks praegu teadaoleva mitmekesise sisuga pärimusainestiku põhjal koguni öelda, et tal olid kõik rollid, millega tollaegses külaühiskonnas võis jututegelaseks tõusta, välja arvatud jõumehe ja rahvaarsti omad. Nagu Eesti Rahvaluule Arhiivi materjalidest selgub, võis rahvaarst küll ühtaegu olla prohvēt, nii näiteks oli nimetatud rollide ühendaja enda isikus Tenise Liis Lügānuse kihelkonnast (ERA II 183/4 (2)). Vivva Kordo on olnud imetletud ja kardetud, kuid tema üle on ka muiatud. Suuline pärimus on elanud nii tema kodukihelkonnas kui selle naaberladel veel rohkem kui sada aastat pärast ta surma, ja see on juba tähelepanuväärne saavutus, milleni on küündinud vähesed.

Kuigi varaseimad kirjapanekud Kordost on tehtud juba möödunud sajandi lõpul, pärineb suurem osa lugudest tema kohta siiski alles käesoleva sajandi 30-ndatest ja 80-ndatest aastatest. Väärrib tähelepanu, et kõik need erinevatel aegadel (esimesi ja viimaseid lahutab pikk, rohkem kui 80-aastane vahe) kogutud materjalikorpused ei erine omavahel põhimõtteliselt, kuigi võib täheldada tendentsi seostada reaalselt elanud inimesega üha vabamalt kõige erinevamaid jutuvaineid. Kõige kahetsetavam ongi varasema ainestiku nappus, sest eelmise sajandivahetuse informandid olid ise

enamasti Kordot tundnud inimesed. Paraku oldi selleaegse folkloristika paradigma kohaselt huvitatud ennemuistsetest asjadest ja hiljuti surnud vaesel mehel polnud muinsuse aupaistet. Võib pidada õnnelikuks juhuseks, et meil on üldse võimalik heita pilk Kordo-pärimuse sedavõrd varasesse perioodi. Valdavalt põhineb meie ettekujutus sellest huvitavast tegelasest ja temaga seotud pärimusest siiski, nagu juba öeldud, hilisematel ja nimelt ERA ning RKM kogudel. Need viimasedki pole ühesugused. Kahtlemata on oma pitseri jätnud näiteks asjaolu, et ERA kogus leiduvate tekstide kirjapanijad olid põhiliselt koolidele korraldatud kohamuistendite kogumisvõistlusest osa võtnud õpilased, hiljem on aga kogujaiks olnud folkloristid, kes on enamasti teinud heliülesvõtteid ja üksnes erandjuhtudel kirjapanekuid. Kirjapanekutes on iseseisvad, kindla-piirilisteks juttudeks kujundatud süzheed üldiselt omaette ühikutena esitatud. Niisuguste kõrval esineb ka struktuurilt amorfsemaid tekste, kus võivad olla liidetult üldised andmed Kordo kohta, tema ettekuulutused ja kõige sekka mõni ilmekas, kunstiliselt väljaarendatud lugu.

Helilindistuste puhul on enamasti tegemist just viimati kirjeldatud konglomeraadi-tüüpi tekstidega, vahel üsnagi pikkadega: jutustaja on ühe hooga rääkinud kõik, mis talle seoses nime tegelasega meenus, täiendades erinevaid osi sageli veel andmetega eeljutustajate kohta, omapoolsete kommentaaridega jne. Suure hulga ühekordselt esinevate süzheede ja ettekuulutuste kõrval on arvukalt selliseid, mida on fikseeritud kahel või isegi rohkemal korral erinevatelt esitajatelt ja mis võivad paikneda eri ajastute rahvaluulekogudes. Ilmselt võib niisugustel puhkudel kõnelda juba juttutüübist, mis esineb variantidena. Ühe tekstiga esindatud süzheede kohta pole üldjuhul võimalik kindlalt väita, et nad on traditsioonilised. Mõnel puhul sunnib viimast oletama küll jutu kompositsiooniline viimistletus, vormellike ütluste esinemine ja muude kunstiliste võtete kasutamine.

Kuigi Kordo-pärimus esindab tüpoloogilise väljakujunemise seisukohalt väga erinevaid tasemeid, tuleks see zhanriliselt tervikuna paigutada pajatuse alla. Pajatuse üheks alaliigiks on M. Hiiemäe järgi jutud "reaalselt eksisteerinud inimeste märkimisväärsed füüsilistest ja vaimsetest võimetest" (Hiiemäe 1978: 34), mille alla kuuluvad ka üleloomulikud võimed. Uurides Kodavere kihelkonna mitteklassikalisi rahvajutte, mille põhiosa oli jäädvustatud 1950.- 1960. aastatel, jõudis M. Hiiemäe järeldusele, et selle temaatilise rühma jutud sisaldavad rohkem laiema traditsiooniga motiive ja stereotüüpseid vormeleid kui muud jutud reaalsete inimestega aset leidnud juhtumitest (Hiiemäe 1978: 119). Seda tähelepanekut kinnitab ka Kordo-pärimus. Samal ajal aga on M. Hiiemäe seisukoht, nagu oleks usk üleloomulikkude vähenenud ja seega vastavad jutudki kadumas (samas: 120), ilmselt ennatlik. Võimalik muidugi, et pärimuse kadumine või säilimine on otseses seoses piisavalt atraktiivsete tegelaste puudumise või olemasoluga mingis piirkonnas.

Mida kindlamat, poeetilisest fantaasiast sõltumatut võib väita inimese kohta, kellele oli teadmatutel asjaoludel antud hüüdnimi, mille tähendus on vähemalt vaieldav (ühe seletuse järgi, mida küll Eesti Keele Instituudi murdearhiivi andmed ei kinnita, tähendab 'kordo' väikest plekk-kruusi; ilmselt on tegu deminutiiviga). Hüüdnime *Kordo* taha kadunud mehe tõeline nimi oli Jaan Valge ning ta elas möödunud sajandil Kagu-Eestis Vastseliina kihelkonnas Orava vallas Vivva külas. Küla nime järgi ongi sageli kõneldud *Vivva Kordost*, valla nime järgi aga *Orava prohvetist*. Ta oli saunamees (teda on küll ka vabadikuks nimetatud) ja rahva mälestuste järgi "*elli vaest ello*" (RKM Mgn II 3507 (18) < Vas).

Üheks ülalpidamise teenimise vahendiks on talle olnud peakarjuse ehk hobustevahi amet, s.t ta vastutas hobuste ja õitsiliste eest öisel karjatamisel. Varasemal ajal oligi Eestis tavaline, et küla ühiskarjatamise korral (nii päeval kui tööloomade puhul öösel) oli peakarjuseks või õitsivahiks tavaliselt üks eakas mees, kelle käealusteks olid lapsed ja (õitsis) täiskasvanud noored. Paljudel

puhkudel on niisugused karjused olnud ühtlasi head rahvapärimuse tundjad (Viidalepp 1959: 279-280). Kirjanduses on tähelepanu pööratud näiteks Ida-Eestis asuva Kodavere kihelkonna pimedale peakarjusele Elias Pärnale ja tõstetud esile tema erakordset jutustajaannet (Liiv 1936), kuigi rahvaluulekogujad on temalt üles kirjutanud ainult mõned runolaulud. Kordo kohta on väidetud samuti, et ta oli hea jutustaja, kuid kahjuks ei ole arhiivi jõudnud midagi konkreetset, kasvõi andmeid mõne jutukirjapaneku või -lindistuse juures, et see on õpitud või kuulnud Kordolt. (Siin tuleb muidugi arvestada asjaoluga, et varasemad kogujad peaaegu ei pööranud niisugustele küsimustele tähelepanu, mistõttu päritoluandmeid laekus juttude-laulude juurde puhtjuhuslikult, ning ka hiljem, kui folkloristika huviorbiiti tõusid juttude kõrval üha enam jutustajad ja jutustamine, pole kogumistöös alati vastavaid andmeid järjekindlalt küsitud.) Muidugi oleks huvitav teada saada midagi kindlamat Kordo *ellokäigi* kohta, aga kuna võib arvata, et kaasaegseid kirjalikke allikaid polegi, siis on siin keskendunud mälestustele ja mälestuste mälestusele, füüsilise inimese asemel mentaalsele, kes elab hapras ja muutlikus inimväljas.

Alustame sellest, mida mäletatakse Kordo kui prohveti kohta. Juba *Orava prohveti* nime all tuntud olemine näitab, et vähemalt osa teda ümbritsevatest inimestest tajus Kordo ühisjooni Piiblist tuntud prohvetitega. Nende ühisjoonte hulka kuulub muuseas äärmiselt kujundlik väljendusviis. Samal ajal on pikka aega suuliselt edasi antud ettekuulutused ehk paramatult kulunud, mistõttu meenutavad vormilt sageli metafoorseid mõistatusi ja nende seeriaid. Seda sarnasust mõistatuste esitamisega süvendab sageli esinev retooriline võte: iga järjestikuse üksikennustuse sissejuhatamine teatud algusvormeliga (*tuleb aeg; pojad, pange tähele*). Teinegi, Kordost küll varem elanud Vastseliina kihelkonna prohvet Tohkri Tanno on oma ettekuulutusi alustanud sõnadega "*tulõ aig*" (Prants 1937). Muidugi pole korduvad vormelid prohvetiennustustes mingi eesti traditsiooni eripära, vaid neidki kohtame juba Piiblis. Näiteks võib olla kasvõi Jesaja raamatus paljukordselt tarvitatud *Nõnda ütleb Jehoova, Nõnda ütleb Issand Jehoova, Sest nõnda ütleb Jehoova* jne, mis korduvad ka Jeremija, Sakarja ja teistes prohvetiraamatuis.

Samuti võib leida prohvetliku keele sarnasusi teatud muinasjuttudes (näit AT 840) esinevate metafoorsete nägemustega, kuid ka rahvalauludes ja isegi kõnekeeles kasutatavate *kenningitega*, millest üldtuttav on *raudruun* rongi (või veduri) tähenduses. Erinevate pärimuskandjate mäletatud, traditsiooni järgi Kordole omistatud ettekuulutused on osalt kattuvad, osalt erinevad ning neid on esitatud mitmesugustes kombinatsioonides. Sellepärast esitamegi need järgnevalt mitte kirjapandud või lindistatud terviktekstide kaupa, vaid tuleviku üksiknähtuste peidetud, mõistatuslike kirjelduste kaupa, nõnda et lähedasi või lausa kokkulangevaid oleks võimalik kõrvuti paigutada. Kui traditsioonikandjate jaoks on need aegade jooksul lahenduse saanud, siis on seletuski samas esitatud.

Mida siis Kordo ette kuulutas? Tugevasti üldistades võib öelda, et tehnilisi uuendusi, muutusi ühiskonnakorralduses ja elulaadis ning lõpuks inimeste meelelaadi pidevat halvenemist ning viimsepäeva lähenemist.

Tuline hobune saab sõitma (ERA II 174, 692/4 (4) < Se). Raudruun saa sõitma, vett joo ja tuld söö (RKM Mgn II 3751 (23) < Vas). [Mõlemal juhul on jutustajate arvates peetud silmas raudtee ja ronge.] Ühe informandi teatel olevat Kordo raudtee ehitamist üldiseltki pahaendeliseks pidanud, eriliselt hoiatanud ta aga nende

aegade eest, mil Pihkvast raudteed mööda Tartusse sõidetakse (*sis tuleva halva ao väega* - RKM Mgn II 3507 (16)).

Tulevikus hakkavad vankrid ilma hobuseta edasi liikuma (ERA II 245, 572/3 (16) < Ráp < Plv; Väike majake liigub maanteel, neli ratast all. [Lapsena esimest korda autot nähes mõistis jutustaja, mida see tähendas.] (RKM Mgn II 3751 (23) < Vas).

Raudlind hakkab lendama taeva all ja maha ei kuku. [Jutustaja seletuse järgi tähendab see lennukeid.] (RKM Mgn II 3751 (23) < Vas).

Suur tigu roomab maad mööda ja keerab sarvi - aga siis ei ole enam häid aegu maa pääl. [Jutustaja väitis, et mõistis selle ettekuulutuse tähendust siis, kui nägi 1939. a. baaside lepingu alusel Eestisse toodud Vene vägede tanke. Teatavasti järgnes aga sellele 1940. a. Eesti annekteerimine ja poolesajandiline okupatsioon.] (RKM Mgn II 3751 (23) < Vas).

Raha hakatakse vakaga mõõtma, aga leivast saab suur puudus olema (H III 29, 642/5 (6) < Vas (1901); Tuleb aeg, et raha saab olema kui metsa all puulehti. [See pidi jutustaja arvates tähendama Vene tsaariraha väärtuse kadumist] ERA II 174, 692/4 (4) < Se; Raha saab olema nagu lehti puudel (ERA II 247, 247 (8)).

Mõisa härrastemajad jäävad rottidele joosta (ERA II 174, 692/4 < Se); Mõisa jaotadas ära, aga piirikivid ei saa veel sammelduma, tuleb jälle muudatus (RKM Mgn II 3523 < Vas); Maad saab igähele, aga piirid on väga kitsad (RKM Mgn II 3521 (7) < Vas).

Iga piiri pääle pannakse kivi (ERA II 245, 572/3 (16)).

Pojad, pange tähele, tuleb aeg, mil rauda hakatakse süllaga, aga puud naelaga mõõtma. (H III 29, 644 (6) < Vas).

Hakatakse kahtesid saapaid jalas kandma (See tähendab kalosside kandmist saabaste peal) (ERA 247 < Se).

Tuleb aeg, kus ilma mööda saab käima otsekui inimese vaim - nii ruttu, ja talitab kõik asjad. [Vist on siin telegraafi mõeldud] (H III 29, 642/5 < Vas (1901)); Tulõ aig, kus te saate linnast linna rääkida (RKM Mgn II 3523 < Vas).

Tuleb aeg, kus hakkate ühest ahjust leiba sööma [s.t mitte kodus küpsetatut, vaid tehasetoodangut] Jutustaja rõhutas seda kui veel üht omal ajal uskumatuna tundunud, aga nüüdseks täitunud ettekuulutust] (RKM Mgn II 3523 < Vas).

Tuleb aeg, kus tuleb veepuudus, nii et mujalt ei saa joogivett kui Irboska lättest (RKM Mgn II 3521 (7)) [Irboska (vene Izborsk) asub Orava vallast u 30 km kaugusel] Väärrib märkimist, et Irboska linnast, mis väidetakse olevat vanim, ja tema allikatest, mida olevat 77, on juttu ka ühes haruldases 19. sajandi esimese poole käsikirjalises prohvetiraamatus (ERM 102, 8/11).

Inimsugu muutub niivõrd nõrgaks, et ei jõuta enam kanamuna üle terava otsa pöörata (see ennustus on ilmselt seotud teiste rahva seas ringelnud ennustustega inimeste füüsilise jõu kahanemisest, aga ka naljatlevate jõuproovidega kas pandilunastusmängudes või muidu) [30-ndates aastates mees, 1990. Materjal autori valduses].

Kord saab aeg tulema, kui ametmehi on nagu aiateibaid, aga õigust ei saa ilmas olema (ERA II 247, 247 (18)). Tuleb aeg, millal kõik kohad - linnad ja külad ja külatänavadki saavad kohtuid täis olema, aga õigust ei saa inimene kuskilt (H III 29, 642/5 (6)). Viimane ennustus kordab peaaegu sõna-sõnalt Tohkri Tanno oma ja mõlemad toetuvad Piiblile.

Vanainimesed kõnelevad, et nüüd on see aeg käes, nagu Kordo ütles: *Ülekohus laua peal naerab ja õigus laua all nutab, ja et Inimene närib / sööb teist inimest, nagu kala teist kala* (RKM Mgn II 3507 (18) < Vas). Aeg läheb järjest kurjemaks. Inimesed on nagu kiskjad loomad üksteise kallal, igas ilmakaares on rahutus. Ütles, et siis on Kristuse teise tulemise aeg lähedal. (RKM Mgn II 3523)

Usk kaob ära, nii et ei minda enam kirikusse ja kurat hakkab jalgsi maad mööda käima. Öeldakse, et Kordo jutt läheb õigeks (RKM Mgn II 3749 (13) < Vas).

Tuleb aeg suurte sõdadega ja rahvas saab ära hävitatud, nii et Riiast Pihkvani ei kuule kuke laulu ega koera haukumist. Inimesed, kes järel jäävad, saavad otsima teiste jälgi, kuid ei leia. (ERA II 247, 247 (18); Selline aeg tuleb, et kui inimene sattub teise inimese jälgedele, hakkab nutma [mõeldud rõõmupisaraid] (RKM Mgn II 3506 (7) < Vas).

Isa rääkis, et Kordo olevat väga ennustanud sõda, mis tuleb (RKM Mgn II 3506 (14)).

Pange tähele, pojad, tuleb aeg, kui hakatakse maa peale rauast teid tegema. Maa tehakse neid risti-rästi täis. Viimaks hakatakse rauast teedele klaasist, vasikanahast ja vaskplekist katuseid peale ehitama, aga seda ei jõuta kõigile peale ehitada, sest enne tuleb lõuna poolt "raudhammas", kes kõik rahva raudtee peale korjab ja viib ära

Põhjamereni [ilmselt on Põhja-Jäämerd mõeldud] Siis tuleb viimnepäev ja ilma ots (H III 29, 642/5 < Vas (1901)). Sel ajal veel raudteid Eestimaal ei olnud. Tema ennustanud, et raudteed saavad olema. Pärast pidavat raudteedele hakatama katuseid peale ehitama, kuid see töö jääb pooleli ja siis tuleb maailma lõpp (ERA II 247, 247 (17)).

Üldiselt on rõhutatud seda, et Kordo ettekuulutused on hilisemal ajal täitunud. Üks jutustaja on seda siiski väitnud reservatsiooniga: kõik peale ühe. Nimelt polnud tõeks osutunud prohveteering, et Rootsi kuningriik saab oma maa tagasi (ERA II 174, 692/4 (4) < Se). Selle hinnangu interpreteerimisel tuleb arvesse võtta, et Eestis (kaasa arvatud Setu ala, mis pole tegelikult kunagi Rootsi võimu alla kuulunudki) elas aastasadu mälestus "heast Rootsi ajast" koos mitmesuguste ennete ja ettekuulutustega kunagise olukorra taastumise kohta. Viimati viidatud seisukoht pärineb Eesti vabariigi ajast, mil igatsus Rootsi võimu järele polnud ehk enam aktuaalne.

Praegu, 20. sajandi lõpuaastail, võiks ära seletada ja kas päris või peaaegu täitunuks lugeda veel mõnedki ennustused, mis rohkem kui sajand ja veel 60 aastat tagasi jäid mõistatuslikuks. Inimeste viimist põhja võiks küll lugeda täitunuks nõukogulike massiküüditamistega 1941. ja 1949. aastal. Pärast Tsaari-Venemaa rahade väärtusetuks paberiks muutumist on Eestis korduvalt läbi elatud rahade kehtivuse kadumisi seoses okupatsioonidega ja alles üsna hiljuti võidi kogeda raha sarnasust puulehtedega Nõukogude rubla hüperinflatsiooni puhul, enne kui taasiseseisvunud Eesti sai jälle oma raha. Kui Kordo eluajal oli märgata alles sekulariseerumise algeid, siis 20. sajandil on see protsess hoogustunud kõikjal. (Nõukogudeaegne riigivõimu-poolne usu vaenamine on hoopis iseasi, kuigi Kordo ettekuulutust usu kadumisest võib kohaldada ka sellele.) Veepuudus järvede ja jõgede poolest rikkal niiskevõitu kliimaga Eestimaal võis veel inimpõlve eest täiesti ebatõenäoline paista, kuid 1980-ndate lõpus sai ajakirjanduse vabanemisel tsensuurist rahvale teatavaks keskkonna, sealhulgas veekogude ja isegi põhjavete ohtlik saastatus: ilmnes, et reas asulates oli vesi sootuks joogikõlbmatu. Muidugi võib täitumatute ennustuste hulka siin loetletuist nimetada katuste ehitamist raudteedele, kuid kui see inimeste mälus või siis arhiivis säilib ning keegi seda tulevikus kuuleb või loeb, võib juhtuda, et ta leiab sellelegi (arvatava) seletuse. Tänapäeva reaalist võimaldaksid sellist seletust näiteks raudteetunnelid ja pooleldi maa peal, pooleldi maa all kulgevad metrood.

Kordo ettekuulutuste ja nende seletuste kõrvutamisel ilmneb, et rahvalikus prohvetipärimuses on ettekuulutuste meenutamine ja seletamine kahepoolsetes suhetes: ei toimi ainult mudel ettekuulutuse seletus, vaid ka otse vastupidine. Seletus, s.t mingi põhimõtteliselt uus nähtus, sunnib meenutama ettekuulutusi ja neid isegi situatsioonile sobivamaks redigeerima. Kui näiteks 30-ndatel aastatel meenutati Kordo ennustust mõisate kadumisest, siis oli see heas vastavuses Eesti Vabariigi algusaastail teostatud maareformiga. 80-ndail üles kirjutatud tekstis on samasuunaline ennustus kaheosaline, selle teises osas öeldakse *...aga ei lähe palju aega, kui tuleb jälle muudatus*. Selleks ajaks oli juba ammune tõsiasi, et rahvale jagatud mõisamaad jäid vastsete omanike kätte ainult umbes veerandsajandiks ning võeti siis neilt nõukogudeaegse kolhoseerimise käigus jälle ära.

Tähelepanu väärivad ka need nii Kordole kui ka teistele prohvetitele omistatud tulevikku puudutavad kuulutused, milles kirjeldatu on ajaloopärimuse järgi juba vähemalt korra ning sealjuures ammu enne nende prohvetite eluaega aset leidnud. Eriti puudutab see maa inimtühjaks jäämist (pole

kuulda kuke laulu ja koera haukumist; inimene on teise inimese jalajälje leidmisest nii liigutatud, et annab sellele suud). Nimelt iseloomustatakse samade kujunditega väga üldiselt olukorda Eestis pärast suuri sõdu (harilikult viitab suuline pärimus siin Põhjasõjale) või siis nälja- ja katkuaega (vt nt Hiimäe 1997: 387-389, 394-400). Kusagil ei leidu siiski vihjet sellele, et tegemist oleks tsüklilise ajakäsitusega, s.t et kord olnud oleks arvatud teatud aja järel naasvat. Ilmselt on *kuke laul* ja *koera haukumine* omasugused klisheed, millega väljendatakse inimasustust või selle puudumist. Vähemalt *kuke laul* on zhanridevaheline, esinedes runolauludes (*Kus pole kuulda kuke laulu*) taas kauge, inimtühja koha tähistajana. Oluline on siin toodud värsi puhul muidugi algriim, nii et *kuulda kukke* on algriimiga seotud püsiv sõnapaar. Sama sõnapaar esineb ka vepsa itkudes, kuid modifitseeritud kujul ja nimelt paiga läheduse iseloomustuses *kukon kulubasuu* 'kuke kuuldavusel'.

Prohvetikuulutuste tõeline eesmärk pole küll olnud täppi minev ennustus, vaid inimeste meeleparandusele viimine. Tuleb siiski tõdeda, et eesti suulises prohvetipärimuses, muuhulgas ka Kordoga seotus, koondub peaaegu kogu huvi selle ümber, kas ettekuulutus täitub. Seegi kalduvus näib olevat palju üldisem ja ilmneb juba Piiblis. Kuigi ühelt poolt määratletakse valeprohvetiks need, kes "*eksitavad mu rahvast, üteldes: "On rahu", kuigi rahu ei ole*" (Hesekieli 13), oli teiselt poolt prohveti proovikiviks ikkagi tema ennustatu täitumine. Joonu juhtumit seletab tema hirm osutada valeprohvetiks, sest kuna Niinive rahvas parandas meelt, ei täitunud ju Joonu ennustus. Meieni kandunud suulises pärimuses ei leidu Kordo suhu pandud otsesõnalisi üleskutseid meeleparanduseks. Sama võib öelda terve hulga teiste rahvaprohvetite kohta. Kas need tõesti puudusid või polnud neil suulises traditsioonis säilimiseks piisavalt atraktiivsust? Kordo puhul tuleb siiski konstateerida, et tehnikasaavutuste ja ühiskonnaelu muutuste kõrval on ta ettekuulutustes küllalt tugev rõhk ka inimese patususel ja "viimsetel asjadel". Võib arvata, et juba lõpuaegade lähenemisele osutamine pidi tekitama soovi oma elu parandada.

Kordot prohvetina iseloomustavates pärimusteadetes pole kordagi juttu tema ettekuulutusi saatvast sümboolsest tegevusest, mida harrastasid Jumala sisendusel juba Vana Testamendi prohvetid (vt nt Hesekieli 4, 5, 12; Hoosea 1) ja mis oli vägagi levinud ka Eesti rahvaprohvetite ühe osa seas. Nii on Järva Jaan märkinud maasse taotud tikkudega tulevase raudtee koha (Arens 1946: 42), teivaste vahele seotud lõngade ja kalakarbi abil kujutanud telefoni (Eisen 1919: 30), Kirde-Eesti naisprohvet Sotka-Kadri aga palvetanud tühjal maanteel ja seletanud, et ta põlvitab pühal paigal, kus tulevikus kõik palvetavad - ning samasse paika ehitatigi hiljem kirik (Arens 1946: 44). Seegi tunnusjoon võiks olla oluline prohvetite tüpoloogias.

Tasub veel kord rõhutada, et kuigi ülalpool on Kordo konkreetset ennustused ühekaupa, "hakitult" esitatud, on üks informant tavaliselt mäletanud vähemalt kaht-kolme erinevat. Mõni jutustaja on neid teadnud õige mitmeid, aga mitte keegi kõiki. Need on fikseeritud koos seletuste või täitumislooga ja tavaliselt sisse juhutatud viidetega enda eeljutustajale ja/või andmetega Kordo isiku kohta ning moodustavad niiviisi tervikliku kompositsiooni. Kuigi niisuguste tekstide invariantne osa võib olla väike ja need ei ole muuski mõttes päriselt võrreldavad ülejäänud Kordo-pärimusega - millega nad siiski on võinud liituda -, võib neidki lugeda isikulooliste juttude hulka selle mõiste avaramas tähenduses.

Tulevaste aegade ettekuulutamise kõrval on Kordole omistatud siiski ka lähisündmuste ennustamist. Niisugune lugu on talletatud n-ö ajaloolise Kordo kodukohast kaugemal ning tegelase nimi ja kodukülagi on antud üldisemalt tuntust erinevalt. Pealkirja "Tark" kandev tekst algab lausega *Ivo Kordo olnud Setukülas tuntud ennustajana*. Keskkel kohal selles on juhtum, kus Kordo kuulutab

mõisnikule päikesepaistelise ilmaga, et äike on tulemas. Kui mõisnik ei tahtnud seda uskuda, täp-
sustanud Kordo ennustust: mõisnik peab kohe heinamaalt lahkuma, sest äike löövat ta muidu maha,
kui ta aga lahkub, süttib ainult küün. Nii juhtunudki. (ERA II 245, 572/3 (16) < Ráp < Plv).

Kordo kohta on kinnitatud (ja seda muide ka talle lähedaste inimeste ja kaasaegsete poolt), et ta oli
hoolas piiblilugeja ja tundis seda põhjalikult. Rahvasuus oli juba ilmselt Kordo eluaegu levinud
kumu, et tal on 7. Moosese raamat, s.t eriline Piibel, kus rahvusvaheliselt levinud uskumuse järgi oli
lisaks viiele tavalisele, mustas kirjas Moosese raamatule veel kaks, mis olid trükitud punaste
tähtedega. Mõni jutustaja on väidetavat üleloomulikku raamatut nimetanud lihtsalt "punase kirjaga
Piiblik" või jälle "mustaks Piiblik". Selle abil on väidetud võivat teha head ja halba.
"Nõiatükkidest", mida selline Piibel teha aitas, on konkreetselt nimetatud huntide väljakutumist ja
nekrutipüüdjate silmade moondamist, millest lähemalt allpool. Samuti on kinnitatud, et selle Piibli
lugemisel tulid vaimud välja ning et Kordo olevat ära aimanud, kui keegi teine oli seda tema
eemalolekul lugenud. Pärast Kordo surma olevat ta Piibel saanud ristipojale ning selle käest
Vastseliina pastorile (ühe teate järgi olevat viimane selle koguni lasknud ristipojalt varastada!). Üks
teade ütleb, et Kordo andnud Piibli oma sõbrale, hoiatades ise, et naised ei tohtivat seda lugeda.
Sellesama informandi sõnade järgi olevat kõnealune Piibel sõja ajal ära põlenud, teised aga on
konstateerinud, et see on lihtsalt aegade jooksul vaateväljalt kadunud.

Lähedased, nagu ta ristipoeg, samuti üks 1980-ndate aastate jutustaja, kelle vanaema oli Kordo
õetütar, on eriliselt rõhutanud, et arvamused, nagu oleks Kordol olnud eriline "nõiapibel", ei pea
paika. Tundub niimoodi, et 7. Moosese raamat on varasemate uskumuste aegapidi unustusse vaju-
des hakanud muutuma igasuguse üleloomulikkuse universaalsevõitu võimaldajaks, kuna varem oli
seletusi rohkem. Ristipoeg on koguni kinnitanud, et ta oli "tark piiblilugeja", kel oli anne
prohvetiraamatuid ära seletada. Siiski tuleb tema mälestuses kohe selle hinnangu järel esile
vastuolulisi suhtumisi põhjustav seik: Kordo olevat neednud inimest, kes tema märgitud leheküljed
Piiblist välja rebis. Ristipoeg, kes ise oli vennastekoguduse jutlustajavend, on resümeerinud: Kordol
oli rohkem Eelija kui Kristuse vaim.

Kui lehtede väljarebimist pidada tõesti asetleidnuks, siis avaldub küllap selleski ümbritsevate
veendumus, et Kordo Piibilil (ja seda enam äramärgitud lehtedel) on maagiline vägi. Kordo kohta on
väidetud sedagi, et tal oli Piibel alati kaasas ja et ta oli Piibli kolm korda läbi lugenud. Viimases
seoses peab aga meenutama laialt levinud (argi)arvamust, mille kohaselt inimene polevat pärast
seda enam normaalse mõistusega: ta minevat peast segi. Kindel on aga see, et paljud eesti (kuid
muidugi mitte ainult eesti!) rahvaprohvetid said Piiblist oma kuulutuste sisu ja vormi.

Sageli on pärimusteadetes kõrvuti - justkui teineteisele vastukaaluks - kaks väidet: a) Kordo luges
palju Piiblit, b) (aga) ta ei pooldanud kirikuõpetajaid/ palvemaja (s.t vennastekogudust). Ühe jutu
järgi olevat ta oma abielus õetütart külastades kutsunud selle välja juttu ajama, põhjendades oma
soovimatust tuppa astuda järgmiste sõnadega: "Variseri majja ma ei lähe." Õetütre abikaasa kuulus
nimelt vennastekogudusse.

Mõnegi eesti rahvaprohveti tegevus on pärimuse järgi alanud pärast üleloomulikku kogemust,
näiteks annab sellekohast nõu hääl või siis suunavad inimese prohvetiteele metafoorselt
tõlgendatavad nägemused. Nõnda oli üks Saaremaal tegutsenud prohvet näinud tulist ratast
pealkirjaga, milles teda nimetati Habakuk II-ks. Sellest sündmusest saadik hakkaski ta jumalasõna

kuulutama ja prohvetlikult manitsema (E VII, 37/9). Silmapaistval kohal Eesti prohvetipärimuses on olnud ka suremine, teises maailmas käimine ja ülestõusmine. Paljud prohvetikuulutused ongi inspireeritud teises ilmas nähtust. Rahvaluulearhiivi materjalide põhjal on jäänud - võib-olla küll ennatlik - mulje, nagu oleksid just Kagu-Eestis lood ajutisest surmast ja selle ajal teises ilmas käimisest olnud sagedasemad kui ülejäänud Eestis. Ka Kordo kuulub nende hulka, kes on pärimuse kohaselt surnuist üles tõusnud. Varasem sellesisuline jutt väidab, nagu oleks Kordo kukkunud põllupeenrale ja surnud. Naine leidnud ta surnukeha, mis hakanud juba kõdunema (viimane motiiv on lausa shamanistlik!), viinud koju ja asetanud lautsile. Seal tõusnud surnu istukile ja ütelnud naisele, et ta olevat käinud teises ilmas, kuid seal olnud väravad kinni ja teda polevat sisse lastud. Talle olevat öeldud, et hädaorus (s.t maises ilmas) on veel palju nuttu ja ulumist (see on taas stereotüüpsevõitu kinnitus). (ERA II 247, 248 (19). Umbes pool sajandit hiljem helilindistatud pärimus kordab motiivi suremisest väljaspool kodu, kuid lisab rohkeid üksikasju: ülestõusmine toimub kolmandal päeval, täpsemalt õhtul, kui surnu juurde oli kombekohaselt valvama ja laulma kogunenud. Kordo olevat rahvast rahustanud ning ütelnud, nagu oleks ta surnudoleku ajal palju rännanud, palju näinud, kuid ei tohtivat sellest kõnelda. Keeld teises ilmas nähtust-kuuldust üldse või siis mõnest üksikasjast kõnelda on taas kord selline, mis kuulub prohveti- ja surnust ülestõusmise lugude püsielementide hulka. Seegi võib kas pärineda või olla vähemalt tuge saanud Piiblist (vt 2 Ko 12:4). Lõplikult olevat Kordo surnud paari aasta pärast. (RKM Mgn II 3523 < Vas).

Pole siiski selge, kas surnuist ülestõusmist on Kordogi puhul seostatud prohvetlike kuulutuste algusega. Ülalviidatud teksti lõpuosas leidub küll viiteid sellega seotud usulisele murrangule. Kordo polevat pärast seda enam midagi paha teinud, vaid ainult palvetanud, samuti söönud ta väga napilt: ainult tüki leiba, klaasi piima ja ühe muna päevas.

Inimeste suhtumine Kordosse on, nagu ilmselt juba tema eluajal, veel kaua pärast ta surma olnud ambivalentne. Ühelt poolt on teda imetletud seda enam, kui jälle üks või teine ta ettekuulutustest näis täituvat, teiselt poolt on temasse suhtutud hirmu ja hukkamõistuga; ühelt poolt kõneldud sellest, kuidas ta Piiblit uuris ja eriti oma elu lõpupoole vahetpidamata palvetas, teiselt poolt peetud võimsaks, mõnigi kord pahatahtlikuks ja ohtlikukski nõiaks või poolnõiaks.

Oma nõiavõimeid pole Kordo siiski kuigivõrd inimeste kahjustamiseks kasutanud, vaid on rakendanud neid enesekaitseks, aga ka lihtsalt kahjutute tempude tegemiseks või isegi inimeste aitamiseks. Kaitset vajas Kordo juttude järgi mõisa- ja vallavõimude, kuid ka teda narrivate poisikeste vastu. Konfliktid võimudega sugenesid küll n-õ maistel põhjustel (onni ehitamine mõisamaale ilma loata, vallamaksu maksmatajätmine, teole hilinemine), erinevalt mõnest teisest eesti rahvaprohvetist, kes sattusid võimumeeste viha alla just oma prohvetikuulutuste tõttu.

Mitmed ilmekad jutud on pühendatud sellele, kuidas mõisavalitseja käsib ära lõhkuda Kordo eluaseme. Ühe versiooni järgi oli Kordo ähvardanud: "Ingel istub päikese sees ja kirjutab kõik üles." See oli härrale sügavalt mõjunud. Ta oli koju läinud ja püüdnud selle ütlemise tähendust Piiblist üles otsida. Selle osa hurtsikust, mis oli jõutud ära lõhkuda, käskis ta taastada (H I 6, 620/1 (188)). Teise versiooni järgi oli Kordo ähvardus suunatud otse ta eluaseme lõhkumata saadetud töömeestele: ta kuulutas, et esimene, kes katusele ronib (hoone lammutamine algab teatavasti just katusest), muutub karuks ja läheb metsa. Jutu järgi pole mitte keegi julgenud esimene olla ja nõnda jäänudki maja lõhkumata. Sel puhul muide oli Kordole süüks loetud vallamaksude tasumata jätmine (H III 29, 642/5 (6) < Vas). Majalõhkumisüritusest on veel kolmaski variant, mis pärineb peaaegu

sajandipikkuse ajavahe tagant. See jutustaja, u 1960. a sündinud noor mees, oli Kordost kuulnud vanaemalt. Ei põhjust, miks maja taheti lõhkuda, ega muid üksikasju ta ei mäletanud. Tema jutustuses oli keskne see, et lõhkumisplaaniga katusele roninud mehed ei saanud oma kavatsust teostada - nad polevat suutnud nimelt kättki liigutada. Oma ajastule iseloomulikult kommenteeris jutustaja: "Tal [Kordol] oli niivõrd kõva hüpnos".

Motiiv ülekohut fikseerivast inglüst tuleb peale majalõhkumisloo ette ka teises seoses. Kord, kui Kordole taheti mõisatööle hilinemise pärast ihunuhtlust anda, olevat ta hüüdnud: "Vaadake, päike-seinglid, kuidas vaga verd valatakse". Karistamine olevat seepeale ära jäetud. Olulisem on aga olnud jutustajale see, et mõisahärra oli taevasse vaadates tõepoolest näinud "ingleid istuvat päikese pääl ja suure paberi pääle kirjutavat. Maa pääl olnud aga kõik aiateibad vanakuradeid täis". Edasi kirjeldatakse hirmunud härra põgenemist ühest kohast teise, kuni nägemused kadunud. (ERA II 247, 244/5 (14)). Kordo sõna väge näitab seegi, et tema poolt neetud kirikumõisa põllutükil, mida ta oleks pidanud koristama, on väidetud veel inimpõlvede järel kasvavat ainult ohakas ja umbrohi (ERA II 247, 245/6 (15)).

Ei nende ega järgnevate lugude põhjal, mis käsitlevad üleannetute laste needmist Kordo poolt ja needuse raskeid tagajärgi, pole vist viljakas hakata rohkem kui saja aasta pärast arutama, kas midagi sellist tõepoolest juhtus, ja kui, siis kas oli tegemist sugestiooni või millegi muuga. Tähtis on see, et Kordo sõnal usuti (ja usutakse siiamani) olnud väge. Näiteks ütelnud Kordo kahele poisile, kes teda kivikeste ja puutükkidega pildusid: "Oh, te oravapojad!" *Oravapoeg* pole mingi traditsiooniline sõimusõna, ka ei sisaldanud Kordo ütlemine mingit, kuid poisid hakanud sellest samast hetkest orava kombel mööda puid ronima, minemata söögiajakski koju. Kui lõpuks nende vanemad tulid Kordo palvele, lubas see, et poisid jätavad ronimise ja tulevad koju. Lõpumotiiv on siiski pahaendeline: neil poistel ei saa olema õiget mõistust (ERA II 247, 246/7 (16)). Ka teine lugu lõpeb vanameest narrinud (*Hiuh-hauh, Kirdo-Kordo*) poisile kurvalt. Kordo neab teda: "Küll sa saad koera moodi haukuma ja sea moodi muda sööma" - ning poiss jääbki nõrgamõistuslikuks. Kuigi laste käitumine on tänapäeva inimese jaoks taunitav, näib karistus siiski ülemääraselt rängana. Sama kehtib ju ka Piiblis jutustatud prohvet Eliisa ja teda pilganud poiste loo kohta (2 Ku 2:23-24). Probleemiks jääb, kas prohvet Eliisa lugu võis olla lausa eeskujuks Kordo kohta käivate analoogiliste juttude tekkimisel. Igatahes võib kinnitada, et jutud Kordost ja teda narritavatest lastest ei anna informatsiooni ainult usundi, vaid ka omaaegsete kommete kohta. Vastukaaluks kinnitusele, et maailm läheb järjest kurjemaks, et vanasti olid inimesed sõbralikumad, et siis nimetasid lapsed naabruses elavat vanainimest "vanaemaks", aga nüüd on lapsed nagu "haukapojad" (RKM Mgn II 3507 (18)), selgub kasvõi ülalkirjeldatud juhtumitest, et traditsioonilises külaühiskonnas kehtivad käitumisnormid lubasid siiski narritamist, ärritamist sõna ja koguni teoga. Muidugi langes niisugune kohtlemine osaks just marginaalse staatusega (kerjused, külahullud, teisest rahvusest) inimestele. Ahistatu vastuabinõuks jäid muuhulgas ähvardused ja needused.

Probleem, kas Kordo oli nõid või prohvet, kerkib kogu oma keerukuses meie ette juhtumeil, kus isegi Kordo süütu, kuid kahemõtteliseks osutunud ütlus läheb täide teises ja traagilises tähenduses, mis polnud ütlejal endal mõtteski. Nähes kord väikest last, kes oli väga räpane, olevat Kordo talle lausunud: "Vesi valitsegu su üle", pidades silmas vajadust teda veega puhtaks pesta. Ometi juhtus nõnda, et sama laps kukkus hiljem keeva vee katlasse ja hukkus (RKM II 3749 (13)). Loo jutustaja hoiak oli küll Kordot süüdlaseks pidav, kuigi traditsioonis on kindlalt juurdunud lood inimestest, kes oma pilgu või sõnaga saavad korda kurja enda tahte vastaseltki.

Kõigist juttudest, milles tegelasena esineb Kordo, on tüpoloogilises mõttes kindlasti kõige täielikumalt välja arenenud lugu sellest, kuidas Kordo eksitab oma naise. Sellest on teada neli üks-teisele väga lähedast varianti, millest ühe vanema toome tervikuna ära.

Ütel pühapäeval tahtsõ Kordi naane Liiso minnä Marga palvemajja jumalateenistusele. Kodo lännü naasel pallo aigu talitusõga ar, nii et inäp es jõudnus algusõlõ. Naane õks olõs jätnü ja lännü minemä. Kordo ütelnü viil tarõ läve päält, et ar mingu, ku läät, küll näet, mis sis saat. Naanõ õks es kullõ ja läts minemä. Üle suu minnen essünü är. Käunü õks suudpite, kuid es saa kodo es koolimajja. Ku jutusõaig joba müüda oll ja tõõsõ kodo tulli, hõiganu Kordo tarõ läve päält: "Ull, tul sa'ki suust ar kodo!" Sis saanu naane arvu, kos oll ja läts kodo." (ERA II 247, 243 (12) < Se).

Teised variandid on esitatuga vägagi sarnased, sisaldades kõiki selle olulisi elemente, nagu Kordo vastumeelsus naise vennastekoguduse palvetundi mineku vastu, naise eksimine üsna kodu ligidal - seega läbinisti tuttavas kohas! - ja pääsemine alles siis, kui mehe hüüe ta silmad lummusest päästab. Tasub märkida, et vahel põhjendatakse ülaltoodud jutu sissejuhatuses Kordo käitumist sellega, et ta "ei pooldanud" vennastekogudust. Selle jutu hilisemates lindistustes, mis muide sisaldavad rohkem jutustajapoolseid kommentaare, pole niisamuti nagu näitetekstiski leida hukkamõistu "poolnõia" aadressil. Ühest palvetunnist kõrvalejäämine polnud ju ka uskliku inimese seisukohast väga suur õnnetus, teised aga võtsid seda lausa naljaka juhtumina. Atraktiivset, mis tagas loo meeldejätmise ja edasirääkimise, oli selles igatahes piisavalt.

Silmamoondamisvõime kasutamine inimeste abistamiseks tuleb esile loos sellest, kuidas Kordo päästab noormehed nekrutipüüdjate eest. Jutu taust näib küll kajastavat Kordo tegutsemisajast varasemat ajalooperioodi, kus pikaaegne, enamasti eluaegne sõjaväeteenistus oli eriti kardetav ja kus nekrutite võtmine oli otseselt mõisaülemate meelevallast sõltuv ning vägivaldne. Esitatud näitetekst pärineb 1930-ndatest aastatest, kuid seegi süzhee on säilinud kauem, vähemalt kaheksakümnendate aastateni.

Korra tahtnud mõisahärra kaht viinaköögi poissi sõjaväkke anda. Poisid saanud kutse mõisasse ilmuda. Poisid aga pistsid läbi viinaköögi akna paljajalu läbi lume Kordi poole põgenema. Seletanud Kordile asja ära ja see käskinud neid pingi pääle istuda. Jälgi mööda läksid tagaajajad Kordi poole. Otsinud maja läbi, kobanud pingid ja pingi alused, kuid pole leidnud kedagi. Poisid aga istusid rahulikult pingil. (ERA II 247, 247 (17)).

Teistes variantides on - iseloomustamaks põgenike otsimise põhjalikkust - kirjeldatud, kuidas otsijad pööravad isegi sāngi põhjalauad ümber, nägemata ometi pingil istujaid.

Arvatavasti on 20. sajandi lõpu uusnõiduse buum põhjuseks, miks viimasel aastakümnel ja eriti nooremalt informantidelt kogutud materjalis on tugevnenud Kordot eeskätt nõiaks pidav käsitusviis. Muidugi võib sellele kaasa aidata ka kehv või hoopis olematu piiblitundmine ja ühtlasi nõrgem side suulise traditsiooniga. Näiteks seletas üks informant veendunult, et Kordo **võis olla** prohvet, kuid **kindlasti oli** nõid, sest pärast tema surma olevat ta maja asemele kasvanud pihlakas. Sellise tagantjärele nõiaksolemise tõestuse kohta eesti rahvatraditsioonis andmed aga puuduvad. Küll on pihlakas eestlastel sarnaselt paljude teiste rahvastega olnud püha puu, kaitsja kurjade jõudude vastu, kusjuures pihlaka pühadus põhjendatakse (rahva)kristlikult selle marja otsas leiduva ristimärgiga.

Lood, kus Kordot on iseloomustatud nõiana, on rahvasuus liikunud siiski juba usutavasti tema eluajal, kuna neid leidub esimestes kirjapanekuteski selle tähelepanuväärse mehe kohta. Selles suhtes

väärivad tähelepanu ka mõned lood Kordost ja huntidest, mis kuuluvad vanasse läänemeresoome alade ja Põhja-Venemaale iseloomulikku nõidkarjuse traditsiooni. On ju pealegi teada, et Kordo pidas tõepoolest vanemkarjuse ametit. Kaks niisugustest juttudest iseloomustavad Kordot samaaegselt selgeltnägija või paha sõnaga inimesena, kelle ähvardus täitub. Ühe kohaselt olevat ta ütelnud karja juurest ära jooksnud poisikestele - viimaste hulgas olevat muide olnud ka jutustaja isa -, et kohe tuleb karja hunt ning viib minema kõige suurema lamba. Kuigi poisid olid seepeale viivitamatult karja juurde tagasi läinud, ei päästnud see lammast (RKM Mgn. II 3507 (13)). Teisel puhul on noored abilised vana hobusevahi vastu lugupidamatud, ei täida oma kohustusi ja vastavad etteheidetele nipsakalt. Taas tuli hunt karja (RKM Mgn II 3523). Nõidkarjaseid iseloomustab võim huntide üle, nii et need teevad koguni ära karjase töö. Viimase kohta on suurepäraseks näiteks järgmine jutt:

Ütskõrd kaonu Kordol lehm. Käünü sis mõlõmba naisega lehma otsmah, aga lehma ei olnu kohkil nätä. Lännü sis Kordo kodo minemä ja hõiganu: "Pühä Jüri kutsigõ, ajagõ no tii'ki mul Maask kodo. Veitkese ao peräst tulnu Maask katõ soega kodo, üts ütelpuul, tõõ tõõsõl pool (ERA II 247, 243 (11)).

Huntide, tegelikult ju ohtlike kiskjate poole pöördumine hellitavas vormis ja Püha Jüri pidamine nende isandaks on eesti ja teiste läänemeresoomlaste traditsiooni tulnud venelaste kaudu (Oinas 1980). Samas korjanduses äsjaesitatud tekstiga leidub veel looke sellest, kuidas Kordo laseb metsast välja tulla hundi n-õ demonstratsioonesinemiseks noortele õitsilistele, kes polnud seda looma varem näinud, hoiatades ise: "Ära kedagi puutu!" (ERA II 247, 243 (13)). Antud loo jutustaja pole küll oma otsesõnalist hinnangut andnud, kuid ilmselt oli seegi juhtum üks neist, mis Kordo nõiaakuulsust kasvatas. Võib veel lisada, et huntide väljakutsumiselgi arvati teda kasutatavat universaalset 7. Moosese raamatut.

Veel 1980-ndatel aastatel kogutud materjalis esineb seisukoht, et Kordo võis ka "libahunti lasta", s.t muuta inimese(d) hundiks (RKM Mgn II 3749). See on heas vastavuses Kagu-Eesti libahundiuskumustele, kus pahasoovalik nõid võib libahundiks muuta iseenesest täiesti süütu inimese - vastupidiselt läänepoolsele pärimusele, kus on valdav muundumine omal tahtel.

Usside (rästikute) väljakutsumine on olnud ühelt poolt samuti nõidade "jõu- ja ilunumber", teiselt poolt aga on seda harrastanud ravitsejad selleks, et inimest nõelanud ussi nuhelda või sundida teda oma pahategu hüvitama nõelatud kohta lakkudes. Seegi uskumus on tunginud Kordo-pärimusse, paraku ainult napi konstateeringuna selle kohta, et ta oli võimeline usse välja kutsuma.

Tähelepanu väärrib asjaolu, et Kordost on saanud koguni novellilaadse muinasjutu "Meistervaras" (AT 1525) tegelane. Kordo olevat alatihti varastanud suitsema pandud liha mõisa korstnast, mille peale mõisahärra käskinud tal prooviks varastada tallist hästi valvatud hobune. See läinudki korda ning vastavalt härra lubadusele sai Kordo hobuse endale. Kuna Kordo-pärimus on tervikuna tõepärasusele pretendeeriv, on ka selles jutus rõhutatud seoseid tegelikkusega. Erinevalt eesti muinasjuttude tavaliselt nimetatutest tegelastest on selles kindla nimega määratletud mitte ainult meistervaras Kordo, vaid ka mõisnik. Nii prohveti- kui nõiapärimusest kauge muinasjutu sidumine Kordoga on ilmselt tingitud sellest, et temast on kujunenud oma kodukandi dominantne jututegelane. Kuna muinasjututraditsioon Eestis on peaaegu hääbumas, siis aitab just seostamine konkreet-selt elanud inimesega ka arhailist pärimust huvipakkumaks teha ja innustada seda edasi kandma.

Usundiloolisest aspektist sisaldab Kordo-pärimus järsult erinevaid elemente, kuid neid ühendavaks on tihe side traditsiooniga - isegi siis, kui konkreetne üksikpärimus näib olevat pigem individuaallooming või juhuslik motiivikombinatsioon.

Prohvetlik kõnelemine/kirjutamine on väga vana ja püsiv nähtus, kuigi selle muutumine ajas ja ruumis on samuti ilmne. 80-ndate aastate lõpu - 90-ndate alguse pöördelistel aegadel kasvas huvi prohvetluse ja prohvetite vastu. Nagu ma mäletan, tuletati vist küll kõigil nende aastate ettekandekoosolekutel, kus oli juttu Molotov-Ribbentropi paktist ning järgnenud okupatsioonidest ja küüditamistest, kuulajate poolt meelde Karl Reitsi manitsusi ja hoiatusi. Veel enne, kui suur rahvaliikumine hoo sisse oli saanud, levis Tshernobõli katastroofi järel kulutulena sõnum, milles juhtunut kujutati ühena lõpuaegade märkidest vastavalt Johannese Ilmutusraamatule. Sellest kuulnud vaatasid vene-estli sõnaraamatut, veendumaks, et Tshernobõl tähendab tõesti koirohtu, ja siis Piiblit, et oma silmaga lugeda kolmandiku vete ärarikkumisest Koirohu nimelise tähe läbi (Ilm 8: 10-11). Teiselt poolt ilmus just siis plankudele ja seintele uusi prohvetikuulutusi ning kindlasti esines kitsamates ringides ka suulist prohveteerimist. Ilmselt sai Kordo-pärimuski uut elujõudu olukorras, kus kõik oli pinevil ja järjekordsete tähtsate muutuste ootel. Vanade lugude uued tõlgendused erinesid loomulikult nii endistest kui ka omavahel, sõltudes mõneti sellestki, kas informant esindas kristlikku või sünkretistlikku, vahel ehk koguni uuspaganlikkusesse kalduvat mõttesuunda.

Rahvaprohvetlus ja prohvetid üleüldse, Kordo kaasa arvatud, peaksid huvi pakkuma mitmete teadusalade esindajatele. Kindlasti kuulub mitmekülgne ja rikas Kordo-pärimus teiste kõrval ka folkloristika pädevusse.

Väljavõtteid kaasaegsest prohvetlikust [graffitist](#).

Kirjandus

- Arens, Ilmar 1946. Maarahva prohveteist ja ennustajaist. *Kauge Kodu*, 4/5, lk 42-44.
- Eisen, Matthias Johan 1919. *Eesti prohvet Järve Jaan*. Tartu.
- Hiiemäe, Mall 1978. *Kodavere pajatused. Kujunemine ja koht rahvajututraditsioonis*. Tallinn.
- Hiiemäe, Reet 1997. *Eesti katkupärimus*. Eesti muistendid. Mütoloogilised haigused I. Tartu.
- Kirjamägi, Andres 1976. *Prohvetlusest ja selle esindajaist Eestis*. Käsikiri. Tartu.
- Liiv, Jakob 1936. *Elu ja mälestusi*. Tartu.
- Masing, Uku. Prohvet Maltsvet. *Usuteadusline Ajakiri*, 1934, nr. 4, lk 122-126; 1935, nr. 1, lk. 24-29; nr. 2, lk. 4952; 1936, nr. 3, lk. 93-103; nr. 4, lk. 124-136; 1937, nr. 3/4, lk. 100-114.
- Masing, Uku 1993. Prohvet Maltsvet. *Vaatlusi maailmale teoloogi seisukohalt*. Tartu, lk 111-157.
- Oinas, Felix J. 1980. Pyhä Yrjänä metsänhaltijana. *Virittäjä*, 4. vihko, s. 347-350.
- Prants, Hindrik 1937. *Minu elukäik*. Tartu.
- Põldmäe, Rudolf 1935. Taevakäijad. *Kaleviste mailt*. Tartu, lk 123-176.
- Põldmäe, Rudolf 1937. "Se velle Lütseppa Jani ello käük siin ma pääl ehk säääl taivan". *Eesti Kirjandus*, nr 12, lk 611-618.
- Sihvo, Hannes 1990. Hullu kirjoissa. Kyläoriginelli-ilmio historian näkökulmasta. *Hullun kirjoissa*.

Näkökulmia suomalaiseen kylähulluuteen. Toim. Pekka Laaksonen, Ulla Piela, Pirkko Lahti. Helsinki, lk 13-38.

Sild, Olaf 1929. Tallima Paap. *Usuteadusline Ajakiri*, nr 3/4, lk 97-129.

Sild, Olaf 1935. Üksikasju taevakäijate liikumisest mõningate säilinud kohtuaktide valguses.

Usuteadusline Ajakiri, nr 4, lk 109-120.

Viidalepp, Richard 1959. Rahvajutustaja rahva hulgas. *Etnograafia Muuseumi Aastaraamat XVI.*

Tallinn, lk 275-299.

Ylikangas, Heikki 1990. Kyläoriginelli-ilmiö historian näkökulmasta. *Hullun kirjoissa. Näkökulmia suomalaiseen kylähulluuteen.* Toim. Pekka Laaksonen, Ulla Piela, Pirkko Lahti. Helsinki, lk 49-54.